

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**ISPITIVANJE POVEZANOSTI POTREBE ZA
KOGNITIVNOM ZATVORENOŠĆU I DRUŠTVENIH STAVOVA**

Diplomski rad

Petra Kos

Mentor: Dr. sc. Denis Bratko

Zagreb, 2006

Uvod

Jedna od najsnažnijih ljudskih motivacija je motivacija za razumijevanjem vlastite okoline. Brojne teorije unutar psihologije bave se pitanjem povećavanja smislenosti i predvidljivosti postojeće stvarnosti s ciljem uklanjanja neizvjesnosti koja predstavlja izvor stresa za organizam. Ne samo ljudi već i životinje preferiraju unaprijed znati za pojavljivanje neugodnog podražaja, što će im omogućiti pripremu za nadolazeći događaj. Također je utvrđeno da su životinje sklonije snažnim najavljenim nego slabijim ali nenajavljenim šokovima, što je u skladu s evolucijskim objašnjenjem da predvidljivost omogućuje prilagodbu i kontrolu (Beck, 2003). Pojedinci se međutim međusobno razlikuju u količini vremena i energije koju su spremni utrošiti da bi zadovoljili vlastitu znatiželju, bolje razumijeli događaje i našli zadovoljavajući odgovor. Nekima je i polovičan odgovor dovoljan da završe procesiranje i okrenu se novim podražajima, dok se drugi duže bave traženjem odgovora i skloni su razmatrati različite alternative. Uz već brojne pokušaje operacionalizacija individualnih razlika u procesiranju informacija, koje proizlaze iz razlika u osobinama ličnosti (Neuberg i sur., 1997), Kruglanski osamdesetih uvodi novi konstrukt: potrebu za kognitivnom zatvorenosti. Opisuje ju kao želju za dobivanjem odgovora na određeno pitanje, i to za dobivanjem bilo kojeg odgovora u usporedbi s nejasnoćom i dvosmislenošću (Beck, 2003). U nizu istraživanja Kruglanski je pokazao da se pojedinci međusobno razlikuju u potrebi za postizanjem kognitivne zatvorenosti, koja predstavlja stabilnu osobinu ličnosti, ali ovisi i o situacijskim determinantama. Navedena varijabla povezuje dva bitna područja ljudskog djelovanja: područje socijalne kognicije (djeluje na stvaranje stereotipa i impresija) i područje socijalnih interakcija (određuje ponašanje u grupi i bliskim odnosima, djelovanje persuazije). Istraživanja pokazuju da su osobe koje osjećaju nelagodu zbog dvosmislenosti u širokom spektru socijalnih i nesocijalnih podražaja, motivirane da traže konačan odgovor, što se manifestira kroz dva psihička procesa: hitnost (eng. *seize*) i konstantnost (eng. *freeze*). Hitnost se očituje u brzom orijentaciji na informacije koje se smatraju bitnima i donošenju zaključaka što prije, a konstantnost podrazumijeva težnju zadržavanju usvojenih stavova (Kruglanski i Webster, 1996, prema Kruglanski, Atash, DeGrada i Webster, 1997). Te dvije tendencije rezultiraju određenim socijalno-kognitivnim karakteristikama pojedinca: boljim prisjećanjem informacija konzistentnim sa stereotipima i ograničavanju vremena provedenog u potrazi za informacijama prije donošenja odluke. Pojedinci sa snažnije izraženom potrebom za kognitivnom zatvorenosti skloni su brzo prihvatiti odgovor i ne razmatrati previše dugo druge alternative, te se zadržati s usvojenim odgovorom.

Iako navedenu varijablu ne možemo smatrati konstruktom obrnutim potrebi za spoznajom, koju su operacionalizirali Cacioppo i Petty (Cacioppo i Petty, 1982, prema Webster i Kruglanski, 1994), dio varijance moguće je objasniti i tom varijablom kao i nekim već postojećim konstruktima: potrebom za kontrolom, potrebom za strukturom, dogmatizmom, autoritarnošću i netolerancijom dvosmislenosti. Možemo također govoriti o postojanju povezanosti s Aschovim učinkom prvenstva (Asch, 1946, prema Beck, 2003) u stvaranju dojam na temelju prvobitnih informacija (Kruglanski i Freund, 1983, prema Webster, i Kruglanski, 1994). Učinak prvenstva odnosi se na sklonost stvaranju dojma o drugim ljudima na temelju informacija iznesenih na početku, dok se kasnije iznesene informacije asimiliraju u sliku stvorenu na početku. Vidljiv je sličan princip funkcioniranja kao i kod visoko izražene potrebe za kognitivnom zatvorenošću, zbog čega je navedeni učinak utvrđen samo kod pojedinaca visoko na potrebi za kognitivnom zatvorenošću.

Potreba za kognitivnom zatvorenošću

U svom članku iz 1996. godine Kruglanski i Webster su potrebu za kognitivnom zatvorenošću definirali kao “želju za konkretnim odgovorom i averziju prema dvosmislenosti”. Potreba se u ovom slučaju ne odnosi na neki deficit organizma, već na motiviranu tendenciju. Iako se u ranijim radovima Kruglanskog upotrebljavao naziv potreba za strukturom, do promjene na semantičkoj razini dolazi iz uvjerenja da sam naziv zatvaranje (eng. “closure”), koji dio svoje konotacije duguje i geštaltističkoj ideji o zatvorenosti, bolje ocrta ideju o zatvaranju perceptivne ili kognitivne “rupe” u znanju (Kruglanski i sur., 1997). Kruglanski navodi da je naziv primarno promijenjen jer termin zatvorenost bolje ocrta ono što se nalazi u osnovi motivacije potrebe za kognitivnom zatvorenošću, a to je želja da se što prije smanji dvosmislenost i neizvjesnost. Možda bi konstrukt potrebe za kognitivnom zatvorenošću pao u zaborav da pri konstrukciji Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću nisu korištene neke čestice iz Skale potrebe za strukturom (Thompson, 1989, prema Neuberg i sur., 1997). Time se zaoštrio sukob između dva autora od kojih je jedan zagovarao upotrebu termina potreba za kognitivnom zatvorenošću i Skalu potrebe za kognitivnom zatvorenošću (Kruglanski), a drugi termin potrebe za strukturom i vlastitu dorađenu Skalu potrebe za strukturom (Neuberg). Pošto obje skale koriste neke čestice iz originalne Skale potrebe za strukturom za očekivati je i visoka korelacija između između potrebe za kognitivnom zatvorenošću i potrebe za strukturom, kao dvojakom operacionalizacijom istog konstrukta. Ono što Kruglanski smatra ključnim za interpretaciju podataka obiju skala nije želja za pojednostavljenjem, koja čini srž potrebe za strukturom, a što bi potrebu za kognitivnom zatvorenošću učinilo potpuno

redundantnim konstruktom u svjetlu već postojeće, već želja za hitnošću tj. za donošenjem odluka što brže. Hitnost se ogleda u sklonosti stereotipnog prosuđivanja ljudi (Neuberg i Newson, 1993, prema Kruglanski i sur., 1997), korištenju globalnih i općenitih podataka nasuprot specifičnih (Schaller i sur., 1995, prema Kruglanski i sur., 1997) i donošenju odluka ne temelju već postojećih informacija u vlastitom kognitivnom sustavu, nasuprot novo dobivenim (Neuberg i Newson, 1993, prema Kruglanski i sur., 1997). Na nju se nadopunjuje potreba za konstantnošću-druga tendencija postulirana u teoriji o kognitivnoj zatvorenosti, koja podrazumijeva otpor promjeni vlastitog vjerovanja pod utjecajem novih informacija (Rice i sur., 1991, prema Kruglanski i sur., 1997). Unatoč oštrom protivljenju od strane Neubergera i suradnika, koji su zagovarali vlastitu dorađenu skalu potrebe za strukturom, Kruglanski navodi da naizgled dihotomna priroda konstrukta predstavlja manifestaciju iste osnovne motivacije, a to je potreba za kognitivnom zatvorenošću (Kruglanski i sur., 1997). Osim što je potvrđena kao osobina ličnosti, potreba za kognitivnom zatvorenošću je i situacijski determinirana varijabla na koju utječu: atraktivnost podražaja (Webster, 1993, prema Webster i Kruglanski, 1994), vremenska stiska (Kruglanski i Freund, 1983, prema Webster i Kruglanski, 1994), buka iz okoline (Kruglanski i Webster, 1991, prema Webster i Kruglanski, 1994) i korist/gubitak koju donosi dodatno ulaganje truda u procesiranje podražaja (Webster i Kruglanski, 1994). Sukladno tome, za očekivati je da pojedinci visoko na potrebi za kognitivnom zatvorenošću manifestiraju isti način obrade informacija kao i pojedinci koji su manipulacijom eksperimentalne situacije (buka, vremenska stiska) stavljeni u situaciju postizanja kognitivne zatvorenosti.

Skala potrebe za kognitivnom zatvorenošću

Kruglanski i suradnici predlažu Skalu kognitivne zatvorenosti koja se sastoji od 42 čestice Likertovog tipa pri čemu je jedan dio čestica preuzet iz već postojećih skala. Istraživanja faktorske strukture skale potvrđuju njezinu multidimenzionalnost (Kruglanski i Webster, 1994) i postojanje pet podljestvica koje prema autorima predstavljaju heterogene potencionalne izvore potrebe za kognitivnom zatvorenošću. Ukupan rezultat je suma rezultata pojedinih podljestvica (potreba za redom, prediktibilnost, odlučnost, emocionalna nelagoda zbog dvosmislenosti i misaona zatvorenost) koji predstavlja veličinu indeksa potrebe za zatvorenošću. Model od pet unidimenzionalnih faktora prvog reda koji koreliraju s faktorom drugog reda i kroskulturalno su konzistentni, prema Kruglanskom, najbolje odgovara prikupljenim podacima. Ukupan rezultat na skali jednako dobro predviđa obje tendencije: hitnost i konstantnost (eng. seize i freeze). Funkcionalno suprotna potrebi za postizanjem

kognitivne zatvorenosti je potreba za izbjegavanjem kognitivne zatvorenosti, koja predstavlja drugi pol kontinuuma i na taj način podržava bipolarnu operacionalizaciju konstrukta (Kruglanski, 1989, prema Kruglanski i Webster, 1994).

Podaci koje su dobili Neuberg i suradnici (1997) prikazuju skalu u drugom svjetlu pripisujući joj neke nedostatke koje koriste kao osnovni argument za diskreditiranje upotrebe konstrukta potrebe za kognitivnom zatvorenošću. Nedostatak unidimenzionalnosti koji se ogleda u niskoj interkorelaciji čestica (medijan $C = .11$), različitoj korelaciji s vanjskim varijablama i negativnoj korelaciji pojedinih podljestvica, te nedostatak diskriminativne valjanosti s obzirom na druge skale koje operacionaliziraju slične konstrukte, npr. Skala potrebe za strukturom (Neuberg i Newson, 1993) i Skala straha od neuspjeha (Thompson i sur., 1989). Njihovi podaci upućuju na postojanje multidimenzionalnog instrumenta te predlažu dva ortogonalna faktora koja mjere različite psihičke procese: potrebu za strukturom i odlučnost.

Zaključak raspravi daje Kruglanski (Kruglanski i sur., 1997) navodeći da Skala potrebe za kognitivnom zatvorenošću posjeduje prediktivnu valjanost unatoč činjenici da je konačni rezultat kombinacija heterogenih podljestvica, a sama skala multidimenzionalni instrument. Legitimna je i upotreba konačnog rezultata kao sume pojedinih podljestvica. Također navodi da navedena skala ne mora nužno biti konačna operacionalizacija konstrukta potrebe za kognitivnom zatvorenošću, pošto se konstrukt i pokušaj operacionalizacije konstrukta rijetko međusobno u potpunosti poklapaju.

Novija istraživanja (Leone i Wallace, 1999) pokušala su ispitati legitimnost obiju skala, a zaključuju da visoka korelacija dviju navedenih skala te utvrđena korelacija s vanjskim varijablama (kao npr. korelacija Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću s Skalom netolerancije dvosmislenosti ($r = .54-.75$) i Skraćenom ljestvicom dogmatizma ($r = .30$)) nisu nužno dokaz redundantnosti ijedne od skala, već mogu biti i rezultat djelovanja neke treće varijable. Daljnja psihometrijska istraživanja na tom području mogu najbolje otkriti pravu prirodu tih konstrukata.

Odnos ličnosti i društvenih stavova

Odnos osobina ličnosti i društvenih stavova sagledavan je unutar psihologije na prostoru između dva ekstrema. Jedan podrazumijeva potpuno prožimanje dimenzija ličnosti i stavova, s najznačajnijim predstavnicima Catellom i Allportom, a drugi, naglašavajući vanjske odrednice stavova, potpuno zanemaruje doprinos ličnosti (npr. strukturalisti i bihevioristi). Između ta dva pola nalaze se oni koji ličnost, doduše luče od stavova, ali pritom naglašavaju i

njihove zajedničke elemente (npr. Eysenck, Adorno), te zagovaraju djelomični determinizam, vjerovatno pristup najbliži istini. Odnos stava i ideologije možda pak najjasnije objašnjava Eysenck smatrajući da su stavovi konstrukti nadređeni specifičnim i uobičajenim razinama mišljenja, koji zajedno čine nadređenu strukturu najviše hijerarhijske razine, a to su ideologije (Milas, 2004.). Izučavanje individualnih razlika jedan je od načina da se objasne osnove ideologije, a područje skupnih stavova prema različitim pitanjima relevantnim za društvenu zajednicu naziva se i područje društvenih tj. političkih stavova. Osnovna premisa tih istraživanja je da pojedinci usvajaju ideološka uvjerenja koja na najbolji način zadovoljavaju njihove psihološke potrebe i motive.

Početak takvih istraživanja predstavlja rad Adorna, Frenkel-Brunswika, Levinsona i Sanforda (1950) o autoritarnoj ličnosti i fašizmu. Tijekom godina i neke druge osobine ličnosti povezuju se s političkim varijablama : dogmatizam (Rokeach, 1960; Barker, 1963; Christie, 1991), netolerancija dvosmislenosti (Kohn, 1974, Kirton, 1978; Sidanius, 1978), otvorenost iskustvu (Pratto i sur., 1994; Jost i Thompson, 2000), izbjegavanje neizvjesnosti (Wilson i sur., 1973.; Fay i Freese, 2000), potreba za redom i strukturom (Webster i Stewart, 1973; Altemeyer, 1998), potreba za kognitivnom zatvornošću (Kimmelmeier, 1997; Jost i sur., 1999; Golec, 2001; Chirumbolo, 2002, prema Jost i sur., 2003).

Oslanjajući se na rezultate Adorna, Rokeach se sa svojim konstruktom dogmatizma najviše približio pojmu kognitivnog stila kao odrazu unutrašnje strukture i funkcioniranja pojedinca, lišavajući pritom dogmatizam ideološke pozadine i naglašavajući njegovu jednako prisutnost kod pojedinaca i na konzervativnom i na radikalnom ideološkom polju (Milas, 2004).

Smatrao je da se karakteristika “zatvorenost uma” tj. rigidnost u razmišljanju s netolerancijom prema suprotnim stajalištima, nalazi kod oba oblika ekstremnih političkih mišljenja.

Nadograđujući svoju teoriju društvenih stavova koja u središtu ima konzervativizam, Wilson u nizu istraživanja pokušava naći razlog združivanja određenih društvenih stavova s konzervativizmom te provjerava hipotezu o strahu od neizvjesnosti kao temelju konzervativnih uvjerenja. Stavovi pritom imaju utilitarističku funkciju obrambenog mehanizma kojim se dovodi u red, pojednostavljuje i kontrolira unutrašnji i vanjski svijet.

Unutar Big five modela društveni stavovi se najčešće dovode u vezu s dimenzijom otvorenosti prema iskustvu djelomično proisteklom iz psihonalitičkih pretpostavki o obrambenim mehanizmima potiskivanja psihičkih sukoba koji dovode do sužavanja svijesti (Milas, 2004).

Postojeća istraživanja dovode u vezu osobine ličnosti, društvene stavove i kognitivni stil, krećući se manje više oko sličnih i međusobno povezanih konstrukata konzervativizma, dogmatizma, autoritarnosti i otvorenosti iskustvu, pri čemu se još uvijek traga za

jedinstvenom dimenzijom koja bi ih objedinila. Kruglanski navodi da potreba za kognitivnom zatvorenosću ima pritom nešto drugačiju teoretsku osnovu jer je za razliku od ostalih konstrukata, koji polaze od psihodinamičke prirode razvoja pojedinca, vezana uz teorije socijalne kognicije i procesiranja informacija.

Mjerenje društvenih stavova

Prostor mjerenja društvenih stavova predstavlja široko područje istraživanja čije bi se podcjenjivanje negativno odrazilo na procjenu povezanosti društvenih stavova i drugih konstrukata, kao npr. osobina ličnosti. Već i najranija istraživanja stavova pokazuju da se oni ne javljaju izolirano već su odraz određenog broja temeljnih konstrukata tj. dimenzija čiji broj varira ovisno o modelu pojedinog teoretičara. Također postoje dokazi situacijske, vremenske i spolne konzistentnosti stavova.

U većini istraživanja odnosa društveno-političkih stavova i ličnosti kao mjera stava koristi se samoopredjeljenje pojedinca u kategoriji konzervativizam/liberalizam (Chirumbolo, 2002; Golec, 2001; Jost i sur., 1999; Kemmelmeier, 1997; Tetlock, 1984) ili rezultati glasanja (Gruenfeld, 1995; Tetlock, 1983.). Manji dio istraživanja uzimao je u obzir neke stavove i obrasce ponašanja kao npr. stav prema smrtnoj kazni, težine kazne za kriminalce, financiranje policijske djelatnosti i odnos prema crkvi (Florian i sur., 2001; Jost i sur., 1999, prema Jost i sur., 2003).

Dio autora doduše smatra postojanje jasne vertikalne strukture društvenih stavova dvojbenim (Bell, 1960; Converse, 1980; prema Milas, 2004) rukovodeći se rezultatima istraživanja koja svjedoče o manjkavom znanju znatnog djela pučanstva o važnim pitanjima kao i kolebanju stavova u funkciji mjernih instrumenata i nekonzistentnost bliskih stavova. Kao razlog navode nevažnost društvenih pitanja za svakodnevni život, nedovoljnu kognitivnu sofisciranost pojedinaca i ideološku rastrojenost pojedinih društava (McGuire, 1989; prema Milas, 2004).

Povezanost društveno-političkih stavova i potrebe za kognitivnim zatvaranjem

Teorija Kruglanskog, iako u svojoj osnovi ne predstavlja političku teoriju niti se bavi ideologijama, može poslužiti kao jedno od objašnjenja načina na koji pojedinci usvajaju određene stavove. Kruglanski (1989) pretpostavlja da se do znanja i vjerovanja dolazi kroz proces motivirane potrage za informacijama koja uključuje generiranje i testiranje hipoteza, a centralna motivacijska sila je potreba za kognitivnim zatvaranjem. Osobe visoko na potrebi za kognitivnim zatvaranjem vrednuju stabilnost, jasnoću, red i uniformnost nasuprot nestabilnosti, dvosmislenosti, kaosu i raznolikosti. Pretpostavljanje povezanosti navedenih

pojmovna s određenom društveno-političkim uvjerenjima implicira i povezanost tih uvjerenja s potrebom za kognitivnom zatvorenošću, što dio provedenih istraživanja i pokazuje (Jost i sur., 2003). Prema istraživanju iz 1999 (Jost i sur., 2003) postoji pozitivna korelacija između mjera na skali kognitivne zatvorenosti i vlastitog određenja u kategoriji konzervativizam/liberalizam. Kemmelmeier (1997) u Njemačkoj dobiva slične rezultate prema kojima rezultat na skali raste kako se pomičemo s pozicije lijevog ka poziciji desnog članstva u stranci. Isto potvrđuju i rezultati Chirumbola (2002) u Italiji. Srž konzervativizma prema istraživanju Conovera i Feldmana (1981) predstavlja dimenzija otpor nasuprot prihvaćanju promjena ("preživljavanje institucije, bez obzira bila ona brak, monarhija ili tržište"; Muller, 2001, prema Jost i sur., 2003), dimenzija koja je vrlo dobro operacionalizirana u Wilsonovoj i Pattersonovoj skali konzervativizma (1968), te opravdavanje nejednakosti i hijerarhijskog poretka (Jost i sur., 2003). Provjeravajući hipoteze o povezanosti potrebe za kognitivnom zatvorenošću i status quo situacije, te preferenciju osoba visoko na skali kognitivne zatvorenosti konzervativno orijentiranoj ideologiji, Golec (2001.) dobiva visoke korelacije koje svjedoče o povezanosti potrebe za zatvorenošću i socijalnog ($r=.70$), ekonomskog ($r=.72$) i religijsko-nacionalnog ($r=.82$) konzervativizma. Pritom se konzervativni društveni stavovi poistovjećuju s popularno nazvanom desnom političkom orijentacijom, a liberalni s lijevom (Jost i sur., 2003).

Takvom jednosmjernom gledanju suprotstavljaju se Greenberg i Jonas (2003) navodeći da potreba za zatvorenošću i redukcija nesigurnosti podrazumijevaju usvajanje i rigidno zadržavanje postojeće prevladavajuće ideologije, neovisno o tome spada li ona u desnu (konzervativnu) ili lijevu (liberalnu) političku ideologiju. Ideološka rigidnost, dogmatizam i autoritarnost jednako su prisutni kod pojedinaca koji se opredjeljuju za bilo koji oblik ekstremne vlasti, neovisno o političkoj orijentaciji. Predlažu postojenje dvodimenzionalnog modela (ideju o dvije ortogonalne dimenzije predlagao je još Eysenck, smatrajući da je nužno odvojiti radikalne/konzervativne stavove od netolerantnih/tolerantnih uvjerenja, ali Eysenckova tvrdnja nije dobila potporu ponajviše zbog ideje da su i komunisti i fašisti netolerantni pojedinci) s dimenzijama lijeva/desna orijentacija (dimenzija zasićena sadržajem koji se odnosi na razlike u preferenciji određenog modela socijalno-ekonomskog sustava) i ideološka rigidnost (dimenzija oslobođena sadržaja ideologije, ali zasićena snagom orijentacije prema ideologiji). Sukladno tome, iskonski liberali, uvijek spremni za preispitivanje postojećeg društvenog uvjerenja biti će lijevo orijentirani u kapitalističkim zemljama, a desno orijentirani u komunističkim i tako predstavljati antitezu postojećem društvenom uređenju.

Kao odgovor na navedenu tvrdnju koja dovodi u pitanje petpostavku o povezanosti desno orijentirane političke ideologije i kognitivnog zatvaranja, Kruglanski navodi činjenicu da unatoč logičnosti postavljenih hipoteza, empirijski podaci pokazuju suprotno (Jost i sur., 2003). Pripadnici desno orijentirane ideologije koji traže promjene predstavljaju iznimku a ne pravilo, a sama priroda tih promjena najčešće je u smjeru vraćanja na prethodna idealizirana stanja. Podaci potvrđuju postojanje konzistentne empirijske povezanosti između usvajanja konzervativnih i desno orijentiranih uvjerenja i mentalne rigidnosti, a samim time i sa netolerancijom dvosmislenosti (McClosky & Chong, 1985) i potrebom za kognitivnim zatvaranjem (Kimmelmeier 1997, Chirumbolo 2002). Umjesto hipoteze o mentalnoj rigidnosti pripadnika ekstremnih političkih orijentacija, predlaže hipotezu o izraženoj rigidnosti desnice i umjerenoj rigidnosti ljevice. Izraženu V-distribuciju zamjenjuje jače podignut krak na mjestu ekstremne desnice. Istraživanje Smithersa i Lobleya (1978) o dogmatizmu i političkoj orijentaciji u Velikoj Britaniji kao i istraživanje Tetlocka (1983) o integrativnoj kompleksnosti u Sjedinjenim američkim državama potvrđuje tu hipotezu. Ovakvo pridavanje poželjnijih karakteristika jednom dijelu psihološko-ideološkog spektra, što je rezultiralo nizom istraživanja koja su se pokušavala međusobno opovrgnuti, ne implicira nužno da tolerancija dvosmislenosti, niski rezultat na skalama kognitivne zatvorenosti ili kognitivne kompleksnosti predstavlja nešto izrazito pozitivno, posebno unutar konteksta upravljanja masama. U mnogim takvim slučajevima upravo suprotne karakteristike -netolerancija dvosmislenosti, jasnoća i jednostavnost mogu se pokazati kao vrednije i poželjnije, npr. u situacijama društvenih kriza.

Ovo istraživanje predstavlja pokušaj istraživanja mehanizma kognitivnog sužavanja svijesti-potrebe za kognitivnom zatvorenošću, za koji se vjeruje da stoji u osnovi konzervativnih i društveno neosjetljivih stavova. Cilj je izrada hrvatske verzije Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću i provjera njezinih metrijskih karakteristika, provjera metrijskih karakteristika Ljestvice temeljnih društvenih pitanja, te provjera povezanost konstrukta kognitivne zatvorenosti sa područjem društvenih stavova. Veliki dio dosadašnjih istraživanja odnosa kognitivne zatvorenosti i društvenih stavova koristio je kao način operacionalizacije društvenih stavova samoopredjeljenje pojedinca u kategoriji konzervativizam/liberalizam, polazeći od pretpostavke da pripadnost kategoriji podrazumijeva i prihvaćanje određenih stavova koje ta kategorija predstavlja. Takva operacionalizacija je za sobom povlačila niz metodoloških problema, počevši od toga da se većina pojedinaca ne zna ili ne može svrstati niti u jednu kategoriju. U ovom istraživanju, određeni društveni stavovi (stav prema crkvi i vjeri, prema pripadnicima manjina, prema seksualnim slobodama i prema tradiciji)

predstavljaju manifestne varijable u čijoj osnovi leži konzervativna/liberalna orijentacija pojedinca.

Na temelju rezultata prethodnih istraživanja očekuje se postojanje korelacija između pojedinih podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosću i između podljestvica Ljestvice temeljnih društvenih pitanja i to na sljedeći način:

- očekuje se negativna povezanost između pojedinih podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosću i podljestvice ateizma te između sume podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosću i ateizma
- očekuje se pozitivna povezanost između pojedinih podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosću i podljestvica etnocentrizma, ograničavanje seksualnih sloboda i tradicionalizma te između sume podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosću i navedenih podljestvica.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 177 studenata četvrte godine fakulteta društvenih usmjerenja u Zagrebu, od čega 31,6 % muških i 68,4 % ženskih. Veći dio uzorka čine studenti ekonomije (78,5 %) zatim slijede studenti socijologije (12,4 %) i prava (9 %). Prosječna dob ispitanika je 22 godine.

Mjerni instrumenti i postupak prikupljanja podataka

Za mjerenje konstrukta potrebe za kognitivnom zatvorenosću korištena je Skala potrebe za kognitivnom zatvorenosću (Need for closure scale) koju su konstruirali i koristili Webster i Kruglanski (1994), pri čemu su čestice prevedene na hrvatski jezik. Sudionici zaokružuju svoj stupanj slaganja s pojedinom tvrdnjom. Objasnjeno je da je upitnik anoniman sa svrhom prikupljanja podataka za diplomski rad. Sudionici su Skalu kognitivne zatvorenosti kao i Ljestvicu ključnih društvenih pitanja dobili u pismenom obliku zajedno s uputama. Originalna Skala potrebe za kognitivnom zatvorenosću konstruirana je da bi zahvatila navedeni konstrukt, a dio čestica direktno je preuzet iz Skale potrebe za strukturom, čime se i objašnjava postojanje visoke korelacije između dva navedena konstrukata. Skala se sastoji od 42 čestice Likertovog tipa (1-upopće se ne slažem, 6-u potpunosti se slažem). Istraživanja pokazuju da pojedine čestice skale međusobno više koreliraju i tvore faktore te se grupiraju u podljestvice:

- deset čestica tvori podljestvicu preferencije za redom/strukturuom
(1,6,10,20,23,27,32,33,35,42)
- osam prediktibilnosti (5,7,11,18,19,25,26,41)
- sedam odlučnost (12,13,15,16,17,22,37)
- devet čestica tvori podljestvicu emocionalne nelagode zbog dvosmislenosti
(3,8,14,21,29,30,31,36,39) i
- osam misaone zatvorenosti (2,4,9,24,23,34,38,40)

(prema Webster i Kruglanski, 1994). Rezultat na skali moguće je izraziti kao sumu svih bodova ili kao rezultat na pojedinoj podljestvici. Veći rezultat znači i veću potrebu za postizanjem kognitivne zatvorenosti.

Postojanje negativne korelacije među faktorima autori objašnjavaju razlikama u motivima s kojima pojedinci pristupaju postizanju zatvorenosti. Čestice su interno konzistentne ($\alpha = .84$), a interna konzistentnost za svaku odvojenu podljestvicu varira od .62 za misaonu zatvorenost i emocionalnu nelagodu zbog dvosmislenosti do .78 za potrebu za redom (Kruglanski i sur., 1997). Test-retest korelacija za period od 12 tjedana iznosi .86 (Webster i Kruglanski, 1994).

Za mjerenje društvenih stavova korištena je Ljestvica ključnih društvenih pitanja Gorana Milasa koja je konstruirana po uzoru na ljestvicu konzervativizma Wilsona i Pattersona (1968), te sadržava dio pitanja Wilsonove ljestvice konzervativizma (Wilson, 1973, prema Milas, 2004). Milas je ljestvicu doradio ispuštanjem nerazumljivih i dodavanjem aktualnih čestica te pojašnjenja u zagradama. Ljestvica se sastoji od 50 čestica tj. ključnih pojmova za koje ispitanik treba navesti svoje slaganje (+-slažem se, zagovaram;?-ne znam, nisam siguran;--ne slažem se, ne zagovaram). Kao glavnu prednost korištenja pojmova, a ne rečeničnih formulacija, autori navode smanjenje dvosmislenosti i podložnosti jednoličnom odgovaranju, te odstranjenje podražajnog konteksta kao mogućeg izvora pogreške, pri čemu dobivamo jasnu emotivnu reakciju ispitanika na pitanje (Wilson i Patterson, 1968, prema Milas, 2004). Postotak objašnjene varijance ponešto se razlikuje za muški i ženski poduzorak. Podljestvice dobivene faktorskom analizom su:

- ateizam/religioznost
- etnocentizam/kozmpolitizam
- ograničavanje/zagovaranje seksualnih sloboda
- tradicionalizam/modernizam.

Najveći postotak varijance objašnjava faktor ateizma/religioznosti (11%) vezan uz radikalnu (lijevu) ideologiju, a zasićen stavovima o vjerskim uvjerenjima, nacionalnoj jednakosti i

podržavanju komunizma (Milas, 2004). Slijede faktori etnocentrizam /kozmpolitizam (zasićen stavovima o etnicitetima i manjinskim skupinama) te ograničavanje/zagovaranje spolnih sloboda (zasićen stavovima o spolnoj slobodi). Milas je uspoređujući strukture stavova mjerene Eysenckovom skalom konzervativizma i Ljestvicom ključnih društvenih pitanja na temelju visoke sadržajne sličnosti zaključio da se prostor društvenih stavova može opisati s pomoću tri postojeće dimenzije: ateizam, kozmpolitizam i ograničavanje seksualnih sloboda. Četvrta dimenzija- tradicionalizam/modernizam, iako sadrži razmjerno mali postotak objašnjene varijance (5%), zadržana je u konačnoj verziji ljestvice. Dimenzije su se pokazale podudarne na muškom i ženskom poduzorku, što svjedoči o njihovoj univerzalnosti. Pouzdanost većine podljestvica mjerena Cronbachovim alpha koeficijentom je niska, što je za očekivati s obzirom na mali broj čestica i iznosi .72 za podljestvicu ateizma, .74 za podljestvicu etnocentrizma, .48 za ograničavanje seksualnih sloboda i .47 za tradicionalizam. Na višim razinama ateizam i etnocentrizam stapaju se u jedinstvenu dimenziju radikalizam, što se također podudara s Eysenckovim rezultatima, dok ograničavanje slobode i tradicionalizam nestaju na višoj razini zajedno s varijancom što je sadrže (Milas, 2004).

U upitnik je dodano još pet pitanja (spol, dob, mjesto rođenja, fakultet, godina studiranja) s ciljem prikupljanja sociodemografskih podataka od ispitanika. U prilogu se nalaze primjenjene skale.

Rezultati

Metrijske karakteristike Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosti

Prvi dio istraživanja bio je odrediti metrijske karakteristike skala. Posebno nas zanimaju karakteristke Skale potrebe za kognitivnim zatvaranjem koja je prevedena u ovu svrhu, te slaganje rezultata autora skale (Kruglanski i Webster, 1994) s rezultatima dobivenim u ovom istraživanju.

Testiran je normalitet distribucije rezultata na skali, subskalama kao i na svakoj pojedinoj čestici u svrhu utvrđivanja osnove za upotrebu parametrijskih postupaka. Distribucija rezultata nije se pokazala statistički značajno različitom od normalne uz rizik od 5 % (čitava skala: $z=.86$, $p=.45$; podljestvica preferencije za redom: $z=.97$, $p=.30$; podljestvica prediktibilnost: $z=1.07$, $p=.21$; podljestvica odlučnost: $z=1.15$, $p=.15$; podljestvica emocionalne nelagode zbog dvosmislenosti: $z=1.05$, $p=.22$; podljestvica misaone zatvorenosti: $z=.99$, $p=.28$) što opravdava upotrebu parametrijskih testova.

Izračunata je deskriptivna statistika za svaku česticu pri čemu koeficijenti nagnutosti (-1.065-1.036) i platikurtičnosti (-0.980-1.015) također ukazuju da se radi o normalnoj distribuciji. Pouzdanost skale utvrđena je metodom unutrašnje konzistencije pri čemu Cronbachov α za čitavu skalu iznosi .79. Ostali koeficijenti iznose .76 za podljestvicu potrebe za strukturom, .75 za podljestvicu prediktibilnosti, .74 za odlučnost, .65 za nelagodu zbog dvosmislenosti i .44 za misaonu zatvorenost. Dobiveni rezultati slažu se s rezultatima autora. Pouzdanost posljednje dvije podljestvice nešto je niža, što je također sukladno rezultatima Kruglanskog (Kruglanski i sur., 1997), a svjedoči o manjoj homogenosti čestica tih podljestvica.

Tablica br. 1 Korelacijska matrica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću

	preferencija za red	prediktibilnost	odlučnost	nelagoda zbog dvosmislenosti	misaona zatvorenost
preferencija za red	1	,557 **	,156 *	,216 **	,177 *
prediktibilnost	,557 **	1	-,024	,340 **	,338 **
odlučnost	,156 *	-,024	1	-,065	-,012
nelagoda zbog dvosmislenosti	,216 **	,340 **	-,065	1	,172 *
misaona zatvorenost	,177 *	,338 **	-,012	,172 *	1

** Korelacije su značajne na razini od 0.01

* Korelacije su značajne na razini od 0.05

Ako pogledamo matricu korelacija Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću uočavamo da pojedine podljestvice međusobno više koreliraju. Na prvi pogled se čini da prva podljestvica-potreba za redom, najbolje korelira s ostalima jer se uočavaju statistički značajne korelacije sa svim ostalim podljestvicama. Značajna je i korelacija s trećom podljestvicom ($r(177)=.16$; $p<.05$) odlučnost s kojim značajno ne korelira niti jedna druga podljestvica. Dapače, trend korelacije ostalih podljestvica s odlučnosti ide prema negativnoj korelaciji, iako interpretacija nema smisla pošto se ne radi o značajnim korelacijama. Dio istraživanja pokazuje da podljestvica odlučnosti mjeri sposobnost brzog odlučivanja, a ne potrebu da se nađe odgovor što je brže moguće. To bi onda moglo objasniti nepostojanje značajnih korelacija s ostale tri

podljestvice. Druga podljestvica zapravo pokazuje znatno više korelacije s ostatom skale, pri čemu su na razini od 5% značajne korelacije sa svim podljestvicama, osim sa spornom podljestvicom odlučnosti. Navedeni rezultati predstavljaju replikaciju već prethodno dobivenih (Thompson, 1994, prema Kruglanski i sur., 1997) gdje su najviše korelacije nađene također između prve dvije podljestvice ($r=.62-.70$), zatim između preferencije za red i nelagode zbog dvosmislenosti ($r=.35-.63$) i prediktibilnosti i nelagode zbog dvosmislenosti ($r=.59-.69$) a najlošije između podljestvice odlučnosti i prediktibilnosti ($r=-.04-.17$) preferencije za red i misaone zatvorenosti ($r=-.02-.18$). Pojavljivanje negativnih korelacija autori objašnjavaju različitim motivima pojedinaca u postizanju kognitivne zatvorenosti (Kruglanski i sur., 1997).

Provjera spolnih razlika korištenjem point-biserijalnog koeficijenta korelacije konzistentna je s rezultatima autora koji navode da nisu nađene spolne razlike (Webster i Kruglanski, 1994). Iznimku čini jedino faceta odlučnosti za koju je u ovom uzorku nađena korelacija sa spolom u korist muških ispitanika ($t(138.42)=3.52; p<.01$), a o veličini efekta svjedoči korelacija ($r(177)=.234, p<.01$).

Metrijske karakteristike Ljestvice ključnih društvenih pitanja

Kao i kod prethodne skale i ovdje je normalitet distribucije testiran Kolmogorov-Smirnov testom (podljestvica ateizma: $z=1.66, p=.08$; podljestvica etnocentrizma: $z=1.47, p=.03$; podljestvica ograničavanja seksualnih sloboda: $z=1.42, p=.04$; podljestvica tradicionalizma: $z=2.15, p=.000$). Distribucije rezultat na podljestvicama etnocentrizma, ograničavanja seksualnih sloboda i tradicionalizma statistički se značajno razlikuju od normalne uz rizik od 5 %, pri čemu je distribucija rezultata negativno asimetrična (koeficijenti nagnutosti za pojedine čestice kreću se od $-0.910-4.868$). Ovdje se radi o varijabli koja je kodirana tako da svaki sudionik izrazi svoje slaganje/neslaganje sa sadržajem čestice. Dobivena distribucija je očekivana pošto se radi o prigodnom uzorku studenata, pa je za pretpostaviti da će se rezultati više približavati ekstremima na podljestvicama etnocentrizam, ograničavanja seksualnih sloboda i tradicionalizam.

Cronbachovi Alpha koeficijenti za pojedine podljestvice iznose .83 za podljestvicu ateizma, .80 za podljestvicu etnocentrizma, .63 za podljestvicu ograničavanje seksualnih sloboda i .59 za podljestvicu tradicionalizma. Nizak koeficijent pouzdanosti u posljednjoj podljestvici može biti i rezultat relativnog malog broja čestica. Milas (2004) u konačnoj verziji ljestvice izbacuje određeni dio čestica radi postizanja faktorski čistih podljestvica, zbog čega su dobiveni nešto veći koeficijenti nego u ovom istraživanju. Pri izradi podljestvica kao kriterij okupljanja

čestica nije uzeta unutrašnja homogenost već proporcija varijance što je objašnjava pojedini faktor. Moguća posljedica je da su se u istom faktoru našle međusobno osrednje povezane čestice, ukoliko je time objašnjena veća količina varijance, što naravno smanjuje koeficijente unutrašnje pouzdanosti podljestvica.

Spolne razlike na Ljestvici ključnih društvenih pitanja nađene su na podljestvici etnocentrizma ($t(79.53)=3.412; p<.01$) što je također očekivani rezultat s obzirom na sadržaj čestica zasićen stavovima o feminizmu i militarizmu, gdje se i očekuje veće neslaganje spolova. Milas (2004) navodi da faktor etnocentrizam/kozmpolitizam nije sasvim istovjetan u muškom i ženskom poduzorku, ponajprije radi stavova o feminizmu.

Tablica br. 2 Korelacijska matrica Ljestvice ključnih društvenih pitanja

	ateizam	etnocentrizam	ograničavanje seksual.slob.	tradicionalizam
ateizam	1	-,270 **	-,511 **	,147
etnocentrizam	-,270 **	1	,370 **	,140
ograničavanje seksualnih sloboda	-,511 **	,370 **	1	,075
tradicionalizam	,147	,140	,075	1

** Korelacija su značajne na razini od 0.01

Podljestvice ateizma, etnocentrizma i ograničavanja seksualnih sloboda u značajnim su međusobnim korelacijama, što nije slučaj s posljednjom podljestvicom tradicionalizma s kojim niti jedna podljestvica nema značajne korelacije. Prva podljestvica ateizam obrnuto je kodirana s obzirom na ostatak skale zbog čega su očekivane korelacije negativnog predznaka s ostalim podljestvicama skale. Najviša korelacija nađena je između podljestvica ateizam i ograničavanje seksualnih sloboda ($r(177)=-.511; p<.01$) što svjedoči o povezanosti vjerskog svjetonazora i ograničavanja seksualnih sloboda, i podudara se s rezultatom autora. Dobivena pozitivna korelacija između podljestvica ateizma i tradicionalizma nije očekivana jer se ovdje

očekivala negativna korelacija, ali interpretacija nema smisla pošto se ne radi o statistički značajnoj korelaciji. Za navedenu podljestvicu tradicionalizma Milas (2004) navodi da ne odražava nikakvu konzistentniju ideološku poziciju, te da se radi o razmjerno manje važnom faktoru, što svjedoči i mala proporcija varijance što ju objašnjava (manje od 5%). Podljestvica izražava negativan stav prema širokom spektru društvenih pojava i pojmova, a sadrži i relativno mali broj čestica što zajedno najvjerojatnije predstavlja razloge za pojavljivanje korelacije koja nije statistički značajna. Pozitivna povezanost podljestvice etnocentrizma i religioznosti možda nije rezultat koji bi se očekivao ($r(177) = .27; p < .01$), ali ako pogledamo sadržaj čestica podljestvice religioznosti možemo zaključiti da se njezin sadržaj u velikoj mjeri odnosi na određene oblike ekstrinzične i tradicionalno shvaćene religioznosti (pohađanje mise, autoritet crkve, demografska obnova) što implicira povezanost s antifeminističkim stavovima, pa čak i negativnim stavovima prema pripadnicima drugih vjerskih i etničkih skupina.

Korelacija etnocentrizma i ograničavanja seksualnih sloboda ($r(177) = .37; p < .01$) očekivan je rezultat pošto obje podljestvice u svojoj osnovi izražavaju ograničavanje sloboda pojedinaca ili manjinskih skupina.

Dobivene korelacije nešto su veće od onih koje je dobio autor u svojoj konačnoj verziji. Milas je naime iz konačne verzije podljestvica izbacio određene broj čestica u svrhu dobivanja faktorski čistih podljestvica, čime je njegov konačan broj čestica smanjen za polovinu.

Ispitivanje povezanosti potrebe za kognitivnom zatvorenošću i društvenih stavova

Drugi cilj je utvrditi povezanost rezultata na Skali potrebe za kognitivnom zatvorenošću sa društvenim stavovima mjerenim Ljestvicom ključnih društvenih pitanja, pri čemu je korišten Pearsonov koeficijent korelacije. Pretpostavka je bila da su rezultati na Skali kognitivne zatvorenosti pozitivno povezani s mjerama etnocentrizma, ograničavanja seksualnih sloboda i tradicionalizma, te negativno povezani s ateizmom.

Korelacijska matrica u tablici br. 3 prikazuje međusobne korelacije pojedinih podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću i Ljestvice ključnih društvenih pitanja.

Podljestvica etnocentrizma najbolje je objašnjena podljestvica koja ima značajne pozitivne korelacije sa svim podljestvicama Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosti, osim s podljestvicom odlučnosti, s kojom je povezanost također pozitivna ali nije značajna. Takav rezultat u skladu je s postavljenom hipotezom. Podljestvica etnocentrizma značajno pozitivno korelira s podljestvicama preferencije za red ($r(177) = .324; p < .01$), prediktibilnosti ($r(177) = .272; p < .01$), nelagode zbog dvosmislenosti ($r(177) = .177; p < .05$) i misaone

zatvorenosti ($r(177)=.214$; $p<.01$). Suma rezultata na Skali potrebe za kognitivnom zatvorenošću također je značajno povezana ($r(177)=.363$; $p<.01$) sa podljestvicom etnocentrizma. Podljestvica etnocentrizma zasićena je stavovima o etnocitetima i manjinskim skupinama (Milas, 2004.). Takav rezultat u skladu je s prijašnjim rezultatima koji govore o povezanosti kognitivne zatvorenosti s tendencijom stereotipnog prosuđivanja pojedinaca, s tim da su stereotipi u podljestvici etnocentrizma spolnog, rasnog i etničkog karaktera. Ukoliko kontroliramo utjecaj spola za podljestvicu etnocentrizma, korelacije etnocentrizma i pojedinih podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću ne mijenjaju se značajno, čime eliminiramo mogući utjecaj varijable spola.

Tablica br. 3 Korelacije između podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću i Ljestvice ključnih društvenih pitanja

	ateizam	etnocentrizam	ograničavanje seksualnih sloboda	tradicionalizam
preferencija za red	-,251 **	,324 **	,262 **	-,143
prediktibilnost	-,137	,272 **	,157 *	-,068
odlučnost	-,031	,081	-,060	,021
nelagoda zbog dvosmislenosti	,010	,177 *	-,066	-,087
misaona zatvorenost	-,088	,214 **	,077	-,056
suma podljestvica	-,177 *	,363 **	,136	-,117

** Korelacije su značajne na razini od 0.01

* Korelacije su značajne na razini od 0.05

Nešto slabije korelacije nalazimo između Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću i ostalih podljestvica ključnih društvenih pitanja. Ograničavanje seksualnih sloboda značajno je povezano s potrebom za redom ($r(177)=.262$; $p<.01$) i prediktibilnošću ($r(177)=.157$; $p<.05$). S obzirom da muški sudionici postižu veće rezultate na podljestvici odlučnosti, a općenito su slobodnijih stavova vezanih uz seksualnost (operacionalizirane česticama kao npr. striptiz,

pornografski filmovi i predbračni spolni odnosi) pojavljivanje negativne korelacije s podljestvicom odlučnosti je za očekivati. Ukoliko kontroliramo utjecaj spola za podljestvicu odlučnosti, dobivene korelacije između podljestvice odlučnosti i podljestvica ključnih društvenih pitanje smanjuju se za pola svojih vrijednosti. Korelacija sa sumom nije značajna, ali je i smanjena radi negativnih korelacija pojedinih podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosću s podljestvicom ograničavanja seksualnih sloboda. Podljestvica ateizma negativno je povezana sa podljestvicama preferencije za red, prediktibilnosti, odlučnosti i misaone zatvorenosti, što je očekivan rezultat, ali je značajna povezanost samo s potrebom za redom ($r(177)=-.251, p<.01$) i ukupnom sumom podljestvica ($r(177)=-.177; p<.05$). Time je djelomično potvrđene postavljena hipoteza. Korelacije podljestvice tradicionalizma sa Skalom potrebe za zatvorenosću nisu značajne, iako je korelacija s potrebom za redom dosta veća od ostalih. Podljestvica tradicionalizma predstavlja jednu šaroliku skupinu pitanja širokog raspona a malog broja čestica, što je vjerovatno djelovalo na veličinu korelacije.

Rasprava

Prvi problem istraživanja je utvrditi metrijske karakteristike skala pri čemu je pouzdanost provjerena metodom unutrašnje konzistencije. Dobiveni rezultati slažu se s rezultatima autora i ukazuju na umjerenu do visoku unutrašnju konzistentnost. Podljestvice Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosću većinom su u međusobnim pozitivnim korelacijama, pri čemu iznimku čini podljestvica odlučnosti. Najviša korelacija nađena je između prve dvije podljestvice, a korelacije s ostalim podljestvicama potvrđuje njihovu dominantnost. Podljestvica odlučnosti je prema nekim autorima sporna jer mjeri sposobnost brzog odlučivanja, a ne potrebu da se nađe odgovor što je brže moguće. Navedena pretpostavka mogla bi objasniti niske korelacije odlučnosti s ostatkom skale i dobivene spolne razlike koje je moguće objasniti nekim karakteristikama ličnosti muškog spola (npr. većom impulzivnošću, manjom neodlučnošću) pri donošenju odluka. Pojavljivanje negativnih korelacija između podljestvica autori objašnjavaju različitim motivima koji ne moraju biti odjednom i svi prisutni kod istog pojedinca, a njihovo pojavljivanje ne predstavlja prepreku korištenju sume podljestvica u interpretaciji rezultata. Korelacijska matrica Ljestvice ključnih društvenih pitanja pokazuje međusobno koreliranje prve tri podljestvice, pri čemu su sve korelacije značajne na razini od 5%. Najviše koreliraju podljestvice ateizam/religioznost i ograničavanja seksualnih sloboda ($r(177)=-.511; p<.01$) što

je za očekivati s obzirom na stav prevladavajućeg vjerskog opredjeljenja u Hrvatskoj prema pitanjima vezanim uz seksualnost. Nešto niža korelacija postoji između šarolike podljestvice etnocentrizma i ograničavanja seksualnih sloboda ($r(177)=-.370; p<.01$), pri čemu u osnovi obje dimenzije najvjerojatnije leži potreba za ograničavanjem osobnih sloboda pojedinca. Postojenje korelacije između podljestvice etnocentrizma i ateizam/religioznosti ($r(177)=-.270; p<.01$) pokazuje da pojedinci koji su postigli veće rezultate na podljestvici religioznosti češće usvajaju spolne, etničke i rasne stereotipe. Navedene rezultat očekivan je ako uzmemo u obzir sadržaj čestica ljestvice religioznosti, za koju se smatra da više mjeri ekstrinzičnu religioznost. Najlošije stoji podljestvica tradicionalizma kod koje nisu nađene značajne korelacije s ostalim podljestvicama, što je u skladu s autorovom tvrdnjom (Milas, 2004) o nekonzistentnoj ideološkoj podlozi navedene podljestvice.

Polazna pretpostavka istraživanja je postojanje povezanosti potrebe za kognitivom zatvorenošću i određenih društvenih stavova. Opravdanost takve pretpostavke temelji se na empirijskim podacima koji potvrđuju postojanje povezanost između konzervativnih društveno-političkih stavova i nekih osobina ličnosti kao npr. dogmatizma (Barker, 1963; Christie, 1991; Rokeach, 1960), netolerancije dvosmislenosti (Kirton, 1978; Kohn, 1974, Sidanius, 1978), otvorenosti iskustvu (Pratto i sur., 1994; Jost i Thompson, 2000), izbjegavanja neizvjesnosti (Wilson i sur., 1973; Fay i Freese, 2000), potrebe za redom i strukturom (Webster i Stewart, 1973; Altemeyer, 1998). Rukovodeći se idejom da srž konzervativizma čine tradicionalne vrijednosti i netrepeljivost prema socijalnim promjenama (Mannheim, 1986, prema Jost i sur., 2003) konzervativne društvene stavove definirali smo kroz veće rezultate na podljestvicama etnocentrizma, ograničavanja seksualnih sloboda i tradicionalizma te manji rezultat na podljestvici ateizma.

Potreba za kognitivnom zatvorenošću predstavlja motivaciju pojedinca za smanjivanjem konfuzije svakodnevnog života i osiguravanjem većeg reda i strukture. Iako može biti situacijski determinirana varijabla, predstavlja stabilnu individualnu karakteristiku koja se ogleda u potrebi za hitnošću (brzom orijentaciji na informacije koje se smatraju bitnima) i konstantnošću (zadržavanju usvojenih mišljenja). Istraživanja (Kimmelmeier 1997, Golec, 2001, Chirumbolo 2002, prema Jost i sur., 2003) su potvrdila postojanje povezanosti između potrebe za kognitivnom zatvorenošću i konzervativnih društvenih stavova, iako je kao mjera konzervativizma najčešće korišteno samoopredjeljenje pojedinca.

Određeni stavovi i vjerovanja mogu pojedincu poslužiti kao mehanizam povećavanja smislenosti i prediktibilnosti okoline, smanjivanja konfuzije stvarnosti i emocionalne nelagode koju donosi nepredvidljivost. Jedan od takvih mehanizama je sigurno religija, zbog čega je za

očekivati povezanost religioznosti s podljestvicama Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosti. Dobivene su značajne pozitivne korelacije s podljestvicom potrebe za redom ($r(177)=-.251; p<.01$) i sa ukupnom sumom rezultata na Skali potrebe za kognitivnom zatvorenosti ($r(177)=-.177; p<.05$). Razlog zbog čega podljestvica ateizma nije u potpunosti potvrdila postavljenu hipotezu leži možda u činjenici da je usvajanje vjere i podržavanje autoriteta Crkve više rezultat tradicije i kulture u kojoj pojedinci žive, a ne osobnih motiva pojedinca. Skala ateizam/religioznost operacionalizira religioznost kroz neke ekstrinzične oblike, a manje se bavi religioznošću kao mehanizmom objašnjenja realiteta i povećavanja predvidljivosti, pa možemo reći da više mjeri prihvaćanje ideja Katoličke Crkve, nego samu religioznost. Katolička Crkva je po svom ustroju hijerarhijska i nedemokratska te pozitivno vrednuje red i društveni poredak (Živković, 2001) a prihvaćanje njenih stavova kod pojedinaca, koji i sami visoko vrednuju postojeću strukturu i red, može biti razlog povezanosti s podljestvicom potrebe za redom. Neke čestice skale kao npr. komunizam imaju izrazito negativan prizvuk u svijetlu društvenih događanja koja su zadesila Hrvatsku 90-tih, što je možda rezultiralo malim varijabilitetom navedenih čestica i slabom diferencijacijom ispitanika u navedenoj podljestvici, te je onda utjecalo i na veličinu korelacija.

Kruglanski (1989) navodi da se vjerovanja i zaključci formiraju i modificiraju kroz proces čiji tijek i obujam određuje potreba za kognitivnom zatvorenosti. Socijalna kognicija i interakcija određena je načinom na koji osoba procesira i stvara ta vlastita vjerovanja. Izraženija potreba za kognitivnom zatvorenosti povezana je i s većom spremnošću donošenja zaključaka ne temelju općenitih ili već postojećih informacija (Schaller i sur., 1995) te s manjom spremnošću promjene mišljenja pod utjecajem novih informacija (Rice i sur., 1991, prema Kruglanski i sur., 1997). Logična posljedica je i veća tendencija prosuđivanja pojedinaca ne temelju nekih njihovih općenitih karakteristika (spolnih, rasnih ili vjerskih) i već postojećih stereotipa, što bi u našem istraživanju trebalo rezultirati povezanošću s podljestvicom etnocentrizma. Veći rezultat na podljestvici etnocentrizma ukazuje na veću zasićenost stavova pojedinca stereotipima. Dobiveni pozitivne korelacije podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenosti i etnocentrizma potvrđuju hipotezu o povezanosti stereotipa i potrebe za kognitivnom zatvorenosti. Stereotipi služe objašnjenju i pojednostavljenju stvarnosti (korelacija s preferencijom za redom je $r(177)=.324; p<.01$) i povećanju predvidljivosti (korelacija s prediktibilnošću je $r(177)=.272; p<.01$), a također omogućuju brže donošenje zaključaka o okolini. Pobljiže upoznavanje osoba iz svoje socijalne okoline zahtjeva dodatno procesiranje i duže čekanje da dođemo do određenog suda, što osobama visoko na potrebi za kognitivnom zatvorenosti predstavlja averzivan podražaj (korelacija s

emocionalnom nelagodom zbog dvosmislenosti je $r(177)=.177; p<.05$). Na taj način potreba za kognitivnom zatvorenošću i stereotipi mogu predstavljaju jedan samoodržavajući mehanizam socijalne kognicije i interakcije. O otpornosti stereotipa na promjenu svjedoči povezanost etnocentrizma s podljestvicom misaone zatvorenosti ($r=.214; p<.01$).

Percipirana pripadnost homogenoj grupi potencijalni je izvor kognitivne zatvorenosti (Kruglanski i sur., 2002) ali i izvor pozitivnijeg vrednovanja vlastite nasuprot drugim grupama što ponovno dovodi u vezu stereotipe i kognitivnu zatvorenost. Osobama izraženije potrebe za kognitivnom zatvorenošću pripadnost grupi osigurava zadovoljenje te potrebe, ali istovremeno uzrokuje i nastanak stereotipa o pojedincima koji ne pripadaju grupi.

Osim s podljestvicama ateizma i etnocentrizma, pozitivna korelacija potrebe za kognitivnom zatvorenošću očekivala se i s podljestvicama ograničavanje seksualnih sloboda i tradicionalizam. Restriktivnost na planu seksualnosti predstavlja oblik konzervativnih društvenih stavova, pa je pretpostavka bila da će pozitivno korelirati s podljestvicama Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću. Osim toga seksualnosti predstavlja također jedan subjektivni način povećanja organizacije i predvidljivosti društvene zajednice. Ograničavanje seksualnih sloboda značajno korelira samo s prve dvije podljestvice: preferencijom za red ($r(177)=.26; p<.01$) i prediktibilnošću ($r(177)=.16; p<.05$). Pošto je navedeno istraživanje rađeno na uzorku studentske populacije za koju se očekuju liberalniji stavovi vezani uz seksualnost, što je distribucija rezultata i dokazala, dobivene korelacije su samo aproksimacije stvarnih, a pretpostavka je da bi one u općoj populaciji bile veće. Korišteni uzorak predstavlja razmjerno homogenu populaciju s obzirom na intelektualne osobine i opću kulturu čime je varijanca sužena u odnosu na varijancu cjelokupne populacije što je djelovalo na veličine korelacija.

Nepostojanje korelacije tradicionalizma i podljestvica Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću može ukazivati da tradicionalizam ne korelira na pretpostavljen način tj. da usvajanje tradicionalnih stavova nije povezano s potrebom za kognitivnom zatvorenošću. Kod tradicionalizma smo također dobili asimetričnu distribuciju rezultata koja se više približava polu modernizma, što je uz ideološku nekonzistentnost i mali broj čestica moglo djelovati na veličinu korelacija. Ipak, da bi mogli donositi sigurnije zaključke podljestvicu tradicionalizma trebalo bi doraditi.

Navedeno istraživanje bavi se pitanjem povezanosti područja društvenih stavova i individualnih karakteristika pojedinca. Cilj je bio utvrditi postojanje povezanost između područja društvenih stavova, zahvaćenog dimenzijama ateizma/religioznosti, etnocentrizma/kozmpolitizma, ograničavanja seksualnih sloboda i

tradicionalizma/modernizma i potrebe za kognitivnom zatvorenošću kao stabilne karakteristike ličnosti. Dobiveni rezultati pokazuju da će pojedinci koji visoko vrednuju strukturu, red i predvidljivost svakidašnjice, te posjeduju veću potrebu za određenim odgovorom kojim će smanjiti konfuziju i dvosmislenost, biti manje skloni ateističkom svjetonazoru i u većoj će mjeri koristiti stereotipe u prosuđivanju drugih ljudi. Također će s ciljem povećanja prediktibilnosti i reda biti skloniji restrikciji seksualnih sloboda.

Zaključak

Istraživanjem su djelomično potvrđene hipoteze o povezanosti potrebe za kognitivnom zatvorenošću i konzervativnih društvenih stavova operacionaliziranih kroz veći rezultat na podljestvicama etnocentrizma, ograničavanja seksualnih sloboda i tradicionalizma te manji rezultat na podljestvici ateizma. Najveće korelacije na pojedinačnim kao i na sumativnom rezultatu dobivene su s podljestvicom etnocentrizma. Nešto slabije korelacije dobivene su s podljestvicama ateizma i ograničavanja seksualnih sloboda a tradicionalizam nije značajno korelirao niti s jednom podljestvicom Skale potrebe za kognitivnom zatvorenošću.

Literatura

- Beck, R. (2003). *Motivacija, Teorije i načela*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Greenberg, J. & Jonas, E. (2003). Psychological motives and political orientation-The left, the right, and the rigid: Comment on Jost et al. (2003). *Psychological bulletin*, 129, 376-382.
- Jost, J.T., Glaser, J., Kruglanski, A.W., Sulloway, F.J. (2003). Exceptions that prove the rule-Using a theory of motivated social cognition to account for ideological incongruities and political anomalies:Reply to Greenberg and Jonas (2003). *Psychological bulletin*, 129, 383-393.
- Jost, J.T., Glaser, J., Kruglanski, A.W., Sulloway, F.J. (2003). Political conservatism as motivated socioal cognition. *Psychological bulletin*, 129, 339-357.
- Kosić, A. (2002). Acculturation attitudes, need for cognitive closure, and adaptation of immigrants. *Journal of Social Psychology*, 142, 179-202.
- Kruglanski, A.W., Atash, M.N., DeGrada, E. & Webster, D.M. (1997). Psychological theory testing versus psychometric Nay-Saying: Comment on Neuberg et al.'s (1997.) critique of the need for closure scale. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1005-1016.

- Kruglanski, A.W., Pierro, A., Mannetti, L. & Shah, J.Y. (2002). When Similarity Breeds Content: Need for Closure and the Allure of Homogeneous and Self-Resembling Groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 648-662.
- Leone, C., & Wallace, H.M. (1999). The need for closure and the need for structure: Interrelationships, correlaters, and outcomes. *Journal of Psychology*, 133, 553-563.
- Milas, G. (2004) *Ličnost i društveni stavovi*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- Neuberg, S.L., Judice, T.N. & West, S.G. (1997). What the need for closure scale measures and what it does not: Toward differentiating among related epistemic motives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 1396-1412.
- Webster, D.M. & Kruglanski, A. W. (1994). Individual Differences in Need for Cognitive closure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 1049-1062.
- Živković, I. i Bagić D. (2002). Prisutnost nacionalno-autoritarnih političkih orijentacija u dijelu zagrebačke studentske populacije. *Društvena istraživanja*. 60-61. 785-804.